

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Ett språk- och kunskapsutvecklande perspektiv på Vård- och omsorgsprogrammet

Dokumentation för SVA-elever

Catarina Carlzon

Specialarbete, SSA 136 15 hp
Ämne: Svenska som andraspråk
Termin: VT 2016
Handledare: Qarin Franker

Sammandrag

I detta specialarbete undersöks hur man i undervisningen i svenska som andraspråk och aktuella vårdämnen kan anpassa undervisningen och underlätta förståelsen av de texter Vård-och omsorgs(VO)elever kommer i kontakt med både på yrkeslektionerna och under sina praktikperioder ute på olika arbetsplatser.

Metoder som har använts är en textanalys av en karaktärsämneslärobok på VO-programmet i avsnittet Dokumentation, deltagande observation under en lektion i omvårdnad om dokumentation.

För att få en ökad insyn i vad som krävs av eleverna när de går ut och gör praktik har det även gjorts besök på två äldreboenden och en undersköterska som brukar fungera som handledare för elever på praktik har visat vilka uppgifter eleverna kan väntas få utföra på det ena. På det andra äldreboendet besöktes en VO-elev under sin praktik och behovet av dokumentation undersöktes.

Resultatet visar att det är viktigt att eleverna får lära sig betydelsen av de ord och begrepp som används inom dokumentation för att klara av sitt skolarbete och för att klara av sin praktik och att det finns ett behov av samarbete mellan de kärnämneslärare och karaktärsämneslärare som undervisar på VO-programmet och att man därigenom förmodligen kan hjälpa eleverna och öka deras förståelse inom karaktärsämnet.

Nyckelord: *svenska som andraspråk, vård och omsorgsprogrammet, karaktärsämne.*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och forskningsfrågor	2
2. Teoretisk bakgrund	3
2.1. Tidigare forskning	3
2.1.1. Ämnesspecifikt språk.....	3
2.1.2. Ämnesspecifika perspektiv	3
2.1.3. Textbindning.....	4
2.1.4. Sambandskedjor	5
2.1.5. Läroplanen.....	6
2.2. Språkutvecklande undervisning.....	7
2.2.1. Pauline Gibbons.....	7
2.2.2. Maaïke Hajer & Theun Meestringa.....	9
2.2.3. Annika Löthagen, Pernilla Lundenmark, Anna Modigh.....	11
2.2.4. Interaktion underlättar inläring	12
2.2.5. Skolverkets fem steg	13
2.2.6. Veta ämnets språkliga krav.....	14
2.2.7. Analys av texter utifrån ett läroboksperspektiv	15
2.2.8. Styrdokument.....	16
3. Metod och genomförande.....	18
3.1. Genomförande.....	18
3.2. Anonymitet	19
3.3. Bortfall.....	20
3.4. Lektion i omvårdnad.....	20
3.5. Lärobok	21
3.6. Intervju av handledare	22
4. Resultat.....	24
4.1. Analys av lärobok.....	24
4.2. Analys av lektion om dokumentation.....	26

4.3. Språkutvecklande arbetssätt	27
4.4. Språkutvecklande arbetsområde.....	29
4.5. Cirkelmodellen	32
4.6. Språkutvecklande lektion	32
4.7. Analys av praktikplats	32
5. Slutsats/diskussion	34
6. Litteraturförteckning	37

1. Inledning

Sedan höstterminen 2015 undervisar jag bland annat i svenska som andraspråk på vård och omsorgsprogrammet (VO-programmet) på en gymnasieskola i Västsverige. Det är ett yrkesinriktat program med praktikperioder där eleverna får ge sig ut till en arbetsplats och förväntas kunna utföra vissa uppgifter under handledning. Jag har jobbat som lärare sedan 2001 och min tidigare bakgrund innebär att jag har undervisat bland annat elever på fordonsprogrammet i svenska A och B samt engelska A och B. Också detta är ett yrkesinriktat program med elever som läser yrkesämnen blandat med kärnämnen. Min uppfattning är att det på båda dessa olika program ofta är yrkesämnena som gör eleverna mest intresserade och att svenska/svenska som andraspråk/engelska är ämnen som kommer lite längre ner på skalan över vad eleverna är intresserade av att lära sig.

Mitt viktigaste uppdrag är att hjälpa elever att lära sig så bra som möjligt och jag har länge varit intresserad av dessa frågor och hur man kan stötta vårdelever som läser svenska som andraspråk vid sin inläring.

En viktig skillnad mellan grundskola och gymnasieskola är att utbildningen blir mer specialiserad eftersom eleverna får välja olika program, det vill säga utbildningar med varierande inriktningar, på gymnasiet. Vissa elever vill läsa studieförberedande program som med sitt innehåll ska förbereda dem för vidare studier på till exempel universitet eller högskola medan andra elever väljer yrkesinriktade program, program som förbereder dem för ett specifikt yrkesområde som eleverna ofta förväntas klara av efter avslutade gymnasiestudier. Elever behöver lära sig ett ämnesspecifikt språk på de olika programmen och det är invecklat skriver Vanja Lozic i sin artikel, *Alla ämnen ansvariga för elevers språkutveckling*. Lozic stödjer sig på forskarna Hajer & Meestringas (2010:14) teorier om att elever som växt upp sina första år med ett andraspråk kan ha lättare än enspråkiga elever att hamna i underläge eftersom många flerspråkiga elever ännu inte hunnit tillägna sig alla de ord som krävs för framgång i skolan. Dessutom måste alla lärare aktivt arbeta med alla elevers språkutveckling och det är än viktigare med

elever som läser ett andraspråk, för att få tillgång till ett specifikt fackspråk och kunna tillägna sig ett nödvändigt språk och nödvändiga begrepp (2010:15).

1.1. Syfte och forskningsfrågor:

Syftet med denna studie är att undersöka om och på vilka sätt de texter och den undervisning som genomförs under avsnittet ”dokumentation”, ett av kursmålen i kursen Vård- och omsorgsarbete, inom gymnasieprogrammet ”Vård och omsorg” på en gymnasieskola i Västsverige är språk- och kunskapsutvecklande och anpassade till de deltagande andraspråkselevernans språkliga behov.

De forskningsfrågor som ska besvaras i detta arbete är följande:

1. Är den lärobok som används på VO-programmet, mer specifikt kapitlet om dokumentation, språk- och kunskapsutvecklande?
2. Om, och i så fall på vilket sätt, är undervisningen i dokumentation språk- och kunskapsutvecklande?
3. Vilka termer/begrepp bör en lärare i svenska som andraspråk använda för att arbeta språk- och kunskapsutvecklande inför elevernas praktik?

2. Teoretisk bakgrund

I detta avsnitt redovisas exempel på tidigare forskning rörande vilka riktlinjer som finns från Skolverket om ämnet Svenska som andraspråk, hur lärare kan arbeta språk- och kunskapsutvecklande för eleverna och olika förslag på hur man kan gå tillväga.

2.1. Tidigare forskning

Ett flertal forskare har forskat om språk- och kunskapsutveckling samt vilket språk elever behöver lära sig. Exempel på forskning, av vikt för detta arbete, tas i detta kapitel upp under olika avsnitt enligt följande: ämnesspecifikt språk, textbindning, läroplanen, cirkelmodellen, språkutvecklande undervisning, ett språkutvecklande arbetssätt, interaktion underlättar inläring, checklista, ämnets språkliga krav, analys av lärobokstexter utifrån ett andraspråksperspektiv, sambandskedjor och genomgång av Skolverkets fem steg för ett språkutvecklande arbetsområde.

2.1.1. *Ämnesspecifikt språk*

Vanja Lozic nämner att ett ämnesspecifikt språk är mycket invecklat eftersom det skiljer sig från vardagsspråket och att det är viktigt att ha kunskap i språkutvecklande undervisning samt om ämnets språkliga krav och elevernas språkkunskaper och utvecklingsbehov. Lozic stödjer sig på Hajers och Meestringas tankegångar att alla ämnen är ansvariga för elevers språkutveckling och att alla lärare ska ge elever språklig stöttning (2010:16–19).

2.1.2. *Ämnesspecifika perspektiv*

Ämnesspecifika perspektiv på en språkutvecklande undervisning innebär att eleverna arbetar med olika termer vid olika arbetsuppgifter eller olika skolämnen. De får lära sig termer som behövs vid olika tillfällen, till exempel när VO-eleverna får lära sig de termer som behövs vid dokumentation, och kan därigenom förstå uppgiften med större korrekthet än utan kunskap om de speciella termerna, för VO-

elever skulle det kunna innebära att de får lära sig de speciella ord och uttryck som behövs för att korrekt kunna utföra dokumentation av olika vårdtagare. Enligt Skolverket (2015) är det också av yttersta vikt att elever ska förväntas lämna en förklaring på uppgiften de utför. ”Därmed handlar svaret på frågan om att formulera/identifiera ett *problem*, *utreda* problemet samt få till en *slutsats*, grundad i utredningen, som ger en lösning på problemet ”(9). Man kan tolka det som att eleverna måste lära sig se helheten och förstå varför saker och ting hänger samman på det sätt det gör för att bilda en logisk enhet. De ska använda vad de får lära sig i ett sammanhang vilket enligt dessa tankegångar leder till att de lär sig på bästa sätt.

2.1.3. Textbindning

Textbindning är en benämning på hur man får en text sammanhängande som används av Nordenfors och Sjöberg (2015) när de diskuterar begreppet ”Textbindning” vilket är relevant för den här uppsatsen eftersom elever behöver kunna skriva sammanhängande texter som är ämnesspecifika, till exempel när de dokumenterar. I artikeln [*g*]enerellt och ämnesspecifik skrivkompeten tar Nordenfors och Sjöberg upp exempel på hur olika texter utvecklas genom tematisk undervisning och hävdar enligt läroplanen 2011 att ”[s]kolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och nyanserat sätt” (Skolverket 2011 s. 13). Textbindning innebär att texten görs sammanhängande genom kohesiva band där man klarar av att binda samman olika ord med varandra och därigenom kan skapa sammanhang i sin läsning. Textbindningen sker på olika nivåer men är olika typer av ord som refererar till varandra på olika sätt. Gemensamt för dem alla är dock att de pekar ut samma företeelse (s. 14). Det bildas något som artikelförfattarna kallar ”sambandskedja” och den blir olika lång i olika texter, beroende på hur mycket varje tema utvecklas. Dessutom hävdar de att forskning har visat att inte minst elever som skriver och läser på sitt andraspråk behöver extra mycket stöttning och undervisning för att få sammanhang i texterna. Läs och skrivportalen, modul: tolka och skriva text i skolans alla ämnen, del 5 om generell och ämnesspecifik skrivkompetens och tar upp

exempel på hur olika texter utvecklas genom tematisk undervisning vilket skulle kunna innebära sådana texter VO-eleverna får skriva när de lär sig dokumentation.

2.1.4. Sambandskedjor

Skolverket använder termen ”sambandskedjor” i sin artikel ”*Tolka och skriva text i skolans alla ämnen*” (2015) på Läs och skrivportalen och nämner att sådana texter kan identifiera ett tema och att ett sambandstema kan bildas av olika saker, till exempel en person eller ”abstrakta substantiv som exempelvis *miljöförstöring* eller *korrosion*” (2015:8). Sambandskedjor binder antingen samman en textpassage eller genomsyrar en hel text. Den logiska fortsättningen på sambandskedjor är själva uppgiften som eleverna ska utföra. Kedjorna kan vara olika långa beroende på vad de handlar om och på hur mycket man väljer att utveckla det aktuella temat, ibland kanske de inte behöver vara så långa och då får man till exempel se över vilket material man använder vid undervisningen. Enligt texten i modulen *Tolka och skriva text i skolans alla ämnen*, del 5, bör varje skola ta fram en gemensam språkpolicy där man avgränsar arbetet och bestämmer ramar för vad det är eleverna ska lära sig i språket och även låter dem med texter som är anpassade för sitt sammanhang för att ge eleverna ett sammanhang i undervisningen och omfatta ”till exempel elevernas förmåga att skapa texter som är fungerande för sina sammanhang” (2015:1). Skolverket nämner att det står i kunskapskraven för undervisningen i både svenska som förstaspråk och svenska som andraspråk att den ska ”omfatta [s]trategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag” (Skolverket 2011a s. 225ff). Detta skulle kunna tolkas som att det är viktigt för elever att lära sig skriva texter av varierande slag med tonvikt på sådana texter de kommer att få användning för i verkligheten, i ett framtida sammanhang de kan relatera till och förstå ramarna för vilket man kan välja att tolka som texter de kommer att ha användning av i sitt framtida yrkesliv.

2.1.5. Läroplanen

Det är av yttersta vikt att alla elever få lära sig använda svenska i olika sammanhang. I detta arbete är fokus på om en lärobok på VO-programmet är språkutvecklande, om och på vilket sätt undervisningen i dokumentation är språk- och kunskapsutvecklande samt vilka termer lärare i svenska som andraspråk ska använda för att arbeta på detta sätt. Det är intressant och relevant för detta arbete att även se vad läroplanen säger frågan?

Läroplanens inledning fastslår att ”**[s]kolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola** kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och nyanserat sätt” (Skolverket, 2011 s. 13, min fetstil). Enligt Lozics artikel *Alla ämnen ansvariga för elevers språkutveckling* (2013) gynnar en språkinriktad undervisning alla och inte bara vissa elever. Han menar också att ett ämnes fackspråk innebär en utmaning för alla elever och främst för de elever som läser svenska som andraspråk. Det är minst 18 procent av alla svenska skolelever som läser svenska som andraspråk, ännu fler i storstäderna. *Flera av dessa elever har språksvårigheter och är i behov av regelrätt språkstöd. För att elever ska kunna tillägna sig ämneskunskaper måste de få tillgång till ett specifikt fackspråk. Varje nytt ämne har ett karaktäristiskt språk som eleverna måste erövra för att de ska uppnå kursmålen* (Lozic 2013). Citatet pekar på vikten av att andraspråkselever får hjälp med att lära sig språket och att det är av största vikt att de dessutom får lära sig det speciella språket som används inom deras framtida yrke.

I läroplanen för gymnasieskolan skriver skolverket att: ” Ämnet svenska som andraspråk ger elever med annat modersmål än svenska möjlighet att utveckla sin kommunikativa språkförmåga. Ett rikt språk är en förutsättning för att inhämta ny kunskap, klara vidare studier och ta aktiv del i samhälls- och arbetslivet. Det är också genom språket som vi uttrycker vår personlighet och interagerar med andra människor i olika situationer” (s. 182). Skolverket skriver vidare att undervisningen även ska innehålla ”[I]äsning av och samtal om texter som används i vardags-, samhälls-, studie och arbetsliv”. De skriver även att undervisningen i svenska som andraspråk 1 bygger på de kunskaper grundskolan ger, svenska som andraspråk 2

bygger på de kunskaper svenska som andraspråk 1 ger och fortsätter på samma sätt upp till svenska som andraspråk 3.

2.2. Språkutvecklande undervisning

Språkutvecklande undervisning sätter fokus på att utveckla språket och olika forskare har olika förslag på- och modeller för ett sådant arbetssätt. Nedan följer en teoretisk genomgång av Pauline Gibbons cirkelmodell, Hajer & Meestringas genrebaserade undervisning samt tankarna om begrepps- och ordningläring enligt Löthagen et al. Dessutom finns en kort genomgång av Skolverkets fem steg för ett språkutvecklande arbetsområde.

2.2.1. *Pauline Gibbons*

Enligt Pauline Gibbons (2010) arbetar man generellt språkutvecklande genom cirkelmodellen. Hon har undersökt vikten av att låta eleverna lära sig att behärska olika fackspråk. Ett sätt att ge elever tillgång till specifika ämneskunskaper är enligt henne att arbeta genrebaserat enligt cirkelmodellen där *[a]lla genrer ska betraktas som mallar eller prototyper, för genrerna används ju på vitt skilda sätt* (2010:169). Hon hävdar vidare att genrerna inte är en uppsättning regler för hur man använder språket då de inte är statiska utan ändras hela tiden, nya kommer till medan gamla försvinner, beroende på kraven från samhället och kulturen förändras. Man bör i stället se det som en kontinuerlig analys av skolrelaterade texter i praktiskt bruk. Att arbeta språkutvecklande enligt cirkelmodellen innebär enligt Pauline Gibbons att man följer dessa steg:

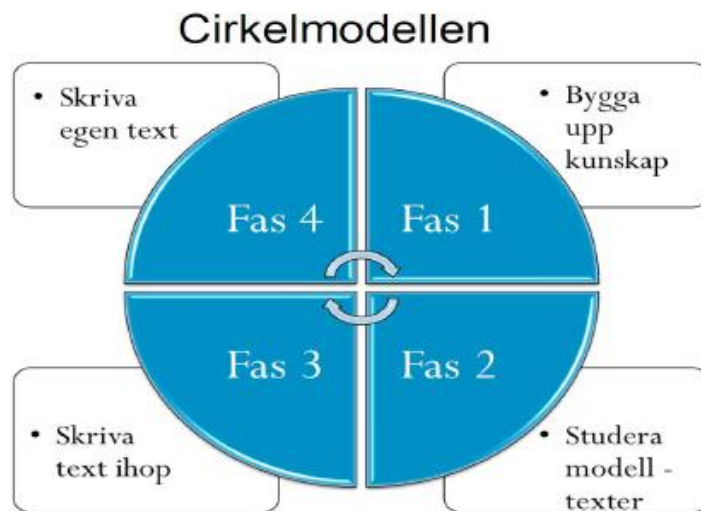
1. **Bygg upp kunskap om ämnet** genom att arbeta innehållsfokuserat om det ämne man ska skriva om och låta eleverna bekanta sig med nyckelbegreppen. Kunskap kan man bygga upp genom att använda alla möjliga undervisningsaktiviteter och hit hör *övningsuppgifter, diskussioner, IT-användning, studiebesök samt alla aktiviteter som bygger på samtal och läsning av text* (2010:173).

2. **Modellera genren** och fokusera på form och funktion hos det eleverna ska skriva om och låta dem bekanta sig med genrens syfte, uppbyggnad och språkliga drag. Här bygger man upp språket och kan med fördel använda sig av till exempel en modelltext.

3. **Skriva en gemensam text** tillsammans med eleverna och under tiden diskutera hur bra texten passar i sitt sammanhang eller *diskutera giltigheten och relevansen i information och innehåll samt om språket är adekvat för texten* (2010:171). Här kan det vara bra att tänka högt under tiden man skriver texten.

4. **Skriva självständigt** och använda sina kunskaper för att framställa en egen text i den aktuella genren ska eleverna göra i det fjärde och sista steget. Man kan gärna dela ut en matris i detta steg för att därigenom uppmuntra eleverna att reflektera. De kan även gärna med fördel visa texten för en kamrat för att få respons.

De ovan nämnda stegen kan ses som ett ramverk för att hjälpa eleverna till att lära sig svenska. ”Eleverna har goda chanser att lyckas eftersom denna stöttning (steg 1, 2 och 3) är förebyggande – den påbörjas innan eleverna börjar skriva på egen hand” (177). Något som enligt Pauline Gibbons är avgörande för elevernas chanser att lyckas är att de får förebyggande stöttning under de första tre stegen. Man bör som lärare vara noggrann med både sin planering av lektionerna och sin stöttning under lektionerna för att lära eleverna vad som gäller och vad som krävs för att de ska klara sig själva i slutändan. Arbetssättet illustreras av följande modell:

Ett annat hjälpmedel vid undervisning enligt cirkelmodellen är enligt Pauline Gibbons att använda en matris när man bedömer genrer för att förtydliga vad det är man arbetar med och därigenom hjälpa eleverna se vilken del det är som saknas eller förklara bättre för eleverna vad de behöver förbättra i sitt arbete. *Ett systematiskt sätt att hantera skrivandet är till hjälp när man ska se vad eleverna kan och vilka bitar som saknas* (ibid., 179). Paulines matris omfattar sju områden man skulle kunna använda vid bedömning av texter. Områdena är: Allmänna kommentarer, typ av genre, övergripande struktur, textbindning (konnekteror och referensord), ordförråd, syntax samt interpunktion och stavning. Med hjälp av dessa områden kan man sedan bedöma olika texter på ett sätt som tydliggör eller förklarar för eleverna vad det är de har tagit med i texten och vad de behöver utveckla i texten.

2.2.2. Maaike Hajer & Theun Meestringa

En språkutvecklande undervisning är *en kontextrik undervisning med språklig stöttning och mycket interaktion* enligt Hajers och Meestringa (2010:27). De anser att man som lärare måste jobba på att öka språkanvändningen hos eleverna och söka en balans mellan vad eleverna gör och vad läraren gör. Eleverna får tala och skriva mycket men det krävs även mycket av läraren som ska stötta och ge handledning med språkinläringen. Lärare som använder detta arbetssätt säger att de förstår mer vad eleverna behöver hjälp med och tänker på innehållet i texterna de använder för

att bestämma vad som behöver läggas till och vad som ska användas. Författarna gör även skillnad på språkundervisning och språkinriktad undervisning där språkundervisning är en undervisning i språk där man till exempel får lära sig att praktiskt använda sig av språket i olika situationer, både muntligt och skriftligt. Det kan handla om att läsa en dikt, skriva ett brev eller genomföra en diskussion. Eleverna lär sig inte alla skiftningar men blir medvetna om skillnaderna. Vid språkinriktad undervisning däremot är ”språkutvecklingen ett medel för att utveckla ämnesinnehållet. Man kartlägger man det språket eleverna har med sig när de börjar med ett nytt ämnesområde och försöker förutse eventuella problem som det nya ämnet kan medföra. Att lära sig ämnesterminologin är ett delmål i undervisningen som löper parallellt med att tillgodogöra sig innehållet”, (ibid., 18). Eleverna behöver lära sig tillvägagångssätt för hur man gör detta, enligt ovan nämnda författare.

Man kan underlätta inläringen genom att:

- Ställa öppna frågor
- Ge mycket visuellt stöd
- Använda många olika texter
- Låta eleverna använda de nya begreppen i eget arbete
- Olika arbetsätt
- Eleverna får lära sig att själva formulera vilka problem de har med språket och vad de vill göra åt det
- Utvärdera kontinuerligt

För att arbeta språkutvecklande med andraspråkselevens bör man, enligt Löthagen et al. (2008), undvika lösryckta uppgifter, till exempel fylleriövningar där det inte finns något krav på djupare förståelse. Däremot är det viktigt att lära eleverna många ord för en effektiv och långsiktig begreppsinsläring. Det är viktigt med ett stort ordförråd för alla elever men för andraspråkselevens är det en förutsättning för att kunna tillgodogöra sig ämnesundervisningen. När ord- och begrepp lärs in i sitt sammanhang är det språkutvecklande. Eleverna ska inte bara lära sig de olika orden utan behöver få sätta in dem i sitt egentliga sammanhang för att undervisningen ska vara språkutvecklande. Språk och ämnesinnehåll bör även kunna användas parallellt.

2.2.3. *Annika Löthagen, Pernilla Lundenmark & Anna Modigh*

En språkutvecklande undervisning har som utgångspunkt hur läraren planerar sina lektioner. Ett språkutvecklande arbetssätt är snarlikt, där skolarbetet hjälper eleverna att utöka sitt ordförråd. Löthagen et al. (2008) har skrivit om ett språkutvecklande arbetssätt som används för att underlätta för inläringen av svenska som andraspråk då läraren går igenom svåra ord och samtalar med eleverna om vad orden betyder och därefter låter eleverna själva arbeta med uppgifterna. Enligt författarna är det viktigt med ett stort ordförråd för alla elever för att nå framgång i skolan. För andraspråkseleverna är det dessutom en förutsättning för att de ska kunna tillgodogöra sig ämnesundervisningen. Därför är det viktigt att alla lärare och elever vet hur man skapar en effektiv och långsiktig ord- och begreppsinsläring. För att lyckas med detta ska man som lärare planera sin undervisning noga och tänka igenom vilka ord eleverna behöver till de olika momenten, och låta dem lära sig orden i sitt sammanhang, använda orden till sådant de ska användas i verkligheten. Enligt boken är det inte språkutvecklande att låta elever lära in slumpmässigt valda ord utan sammanhang och tro att de härigenom lär sig mer ord. En modell lärare kan använda för att underlätta inläringen kan enligt Löthagen et al. (2008:106) vara att låta läraren gå igenom orden eller de nya begreppen och förklara dem för eleverna som i sin tur ska:

- sätta in ordet i en egen mening
- förklara ordet så tydligt som möjligt
- skriva synonymer
- skriva motsatser

Enligt Löthagen krävs det planering av läraren som bör låta elever som läser svenska som andraspråk lära sig ord i ett sammanhang och undvika att låta dem göra meningslösa fylleriövningar där varken ord eller innehåll är genomtänkt. Följer man dessa tankegångar ska lektionerna vara genomtänkta och man bör låta eleverna använda ord de kommer att få användning av i sitt framtida yrkesliv. Det är viktigt för alla elever att lära sig många ord, ja rent av en nödvändighet för andraspråkselever vilket kan tyda på att undervisningen måste lära eleverna de

nödvändiga orden för att kunna hjälpa eleverna på bästa sätt. Detta visar hur viktigt det är att lärare verkligen tänker igenom sitt ämnes krav och planerar undervisningen utifrån dessa krav vilket blir allra viktigast i klasser där det går andraspråkselever eftersom det är en nödvändighet för dem att få lära sig många ord och även att de får lära sig rätt slags ord för att få en möjlighet att tillägna sig kunskaperna i ämnet. För att lyckas med detta måste läraren vara påläst och veta vilka krav som ställs och därigenom även kunna förklara det för eleverna på bästa sätt. Enligt detta tankesätt behöver alla lärare ta ansvar för elevernas språkutveckling, inte bara läraren i svenska som andraspråk, vilket möjligen ställer nya krav på lärarnas fortbildning då de inom alla ämnen ska tänka på elevernas språkutveckling och inte bara på undervisningen inom sitt eget ämne.

Det ställer även krav på läraren i svenska som andraspråk (och naturligtvis även på läraren i svenska som förstaspråk) eftersom de inte bara ska lära ut språket svenska utan dessutom bör vara planerade och pålästa inför varje lektion och lära sig facktermer inom de olika ämnena för att kunna få med dessa i undervisningen så att den blir tillräckligt kognitivt avancerad för studieinriktningen och dessutom intresserar eleverna tillräckligt för att hjälpa dem att tillägna sig de nya termerna och lära sig på bästa sätt.

2.2.4. *Interaktion underlättar inläring*

Arbetar man språkutvecklande kan eleverna med fördel arbeta tillsammans två och två eller i mindre grupper eftersom de då får möjlighet att lära sig ännu mer, som att *både ge och få språkligt stöd och får också möjlighet att uttala orden* (Löthagen et al. 2008:106). Härigenom får man en dubbel effekt som leder till att elever lär sig mer effektivt än om de jobbar individuellt eftersom de både kan lära varandra och lära av varandra vilket skulle kunna stödja ett arbetssätt i skolan där elever i hög utstäckning bör ges möjlighet att jobba i grupp.

Skolverkets diskussionsunderlag för grundskoleutbildningen *Språkutvecklande arbetssätt i alla ämnen* (2014) har tagits fram utifrån läroplanen för grundskolan men är *i hög grad relevant för övriga skolformer och verksamheter* nämner att språket är det främsta verktyget för lärande i alla ämnen och även att språk är nära

förknippat med identitetsutveckling och lärande. Elever kommer sannorlikt att lära sig mer inom ramen för det aktuella ämnet om de utvecklats förmågan att i tal och skrift uttrycka och tolka ämnets begrepp, dess centrala tankegångar, de känslor och åsikter som ämnet väcker samt sådana fakta som kännetecknar ämnet.

Skolverket konstaterar i samma material (2014) att det finns vardagsspråk och ämnesspråk samt att det som kännetecknar dessa är att vardagsspråket främst har utvecklats från det konkreta till det abstrakta när man har umgåtts med familj och vänner och att man har möjlighet att ge förtydligande till det man säger med gester, genom att fråga eller genom att använda kroppsspråk samt att ämnesspråket är mer formellt, abstrakt och oftare skriftspråkligt. Dessutom är ämnesspråk något som skiftar beroende på vilket ämne det handlar om. Det är nya begrepp som behöver läras in hela tiden och sådana specifika ord man använder på en ämneslektion är förmodligen helt annorlunda mot dem man använder på en lektion i ett annat ämne. Eleverna stöter på en uppsjö av nya begrepp och dessa har med all sannorlikhet ett helt annat krav på att kunna förmedla abstrakta tankar på ett korrekt sätt än det vardagsspråk eleverna har med sig hemifrån. Ämnesspråket måste läras in på nytt hela tiden beroende på sammanhang och eleverna behöver kunna förstå vad det innebär och kunna använda språket på lektionerna i ämnet, helst interaktion med varandra och med läraren för att underlätta inläring.

2.2.5. Skolverkets fem steg

Skolverket har tagit fram en checklista för ett språkutvecklande arbetsområde, *Checklista* [www]. Där kan man själv avgöra hur man som lärare arbetar språkutvecklande med ett arbetsområde genom att titta på ett antal olika punkter: Det ska till exempel finnas 1) tydliga lärandemål för innehåll och språk, 2) uppgifterna ska vara kognitivt utmanande, 3) undervisningen bör gå från det konkreta mot det abstrakta, 4) innehåll och begrepp bör vara anpassade till elevernas språknivå och förklaras tydligt, 5) begreppen ska knytas till elevernas vardagsspråk och erfarenheter, 6) undervisningen ska genomföras så att eleverna får stöttning vid kognitivt utmanande uppgifter, 7) eleverna ska ges tillfälle att bearbeta innehållet muntligt, 8) de ska ges tillfälle att bearbeta innehållet skriftligt, 9) de bör även ges

goda möjligheter till interaktion och utvecklande samtal, 10) de ska stöttas vid läsning av text innan, under och efter läsningen, 11) de ska även stöttas när de skriver genom att läraren visar modelltexter och håller i ett gemensamt skrivande, 12) skolspråk och ämnesspråk bör modelleras och uppmärksammas, språkliga drag – till exempel olika texttyper och innehåll bör synliggöras, 13) de ska finnas modeller för hur olika förmågor och man ska slutligen se 14) om innehållet kopplas till målen och utvärderas och 15) om eleverna får reflektera över hur och vad de lärt sig.

Baserad på Pauline Gibbons teorier om språk- och kunskapsutvecklande arbetsområde har Skolverket tagit fram ett material med fem olika steg man som lärare kan använda som hjälp. Då bör man:

1. Ta reda på vad eleverna kan och vad de behöver kunna för att behärska språkområdet.
2. Se vilket språk som är det centrala för arbetsområdet och vilka uppgifter och aktiviteter eleverna ska utföra och vilket språk behöver de för att klara detta.
3. Prioritera vilket språk som är realistiskt och rimligt och fokusera på det.
4. Planera aktiviteter där detta språk och ämnesinnehåll används och variera arbetssättet utifrån aktuella förutsättningar,
5. Utvärdera och ta reda på om arbetet byggde på elevernas tidigare kunskaper och om de visat att de tillägnat sig nya kunskaper eller ökad förståelse och vad det i så fall är som avgör denna utveckling. Kartlägg även vilka kursmål eleverna visat att de uppnått samt undersök om alla fick den stöttning de behövde.

2.2.6. Veta ämnets språkliga krav

Hajer och Meestringa (2010) anser att lärare har en central roll vid elevernas språkinläring och att de måste ha en insikt i sitt ämnes språkliga krav. De förespråkar en språkinriktad undervisning som innebär att ämnets mål synliggörs för eleverna på ett sätt de förstår:

För att ge eleverna den stöttning de behöver måste lärarna ha insikt i sitt ämnes språkliga krav och veta hur elevernas språkutveckling går till. Det

är då det blir tydligt vilken klyfta eleverna måste överbrygga för att förstå det ämnesspecifika språket fullt ut, och hur viktigt det är att planera undervisningen så att eleverna kan ta detta överbryggande steg. Ämnesläraren har en central roll i att bistå med språklig stöttning och sporra eleverna till att bemästra skolspråket (2010:12).

Enligt dessa tankegångar har ämnesläraren en viktig roll som ska sätta sig in i ämnets språkliga krav, förklara målen för eleverna, veta hur deras språkutveckling går till och planera undervisningen så att det främjar elevernas språkinläring.

Lozic hänvisar i sin skrift *Alla ämnen ansvariga för elevers språkutveckling* till Hajers och Meestringas forskning och tankegångar och konstaterar att 18 procent av svenska skolelever har ett annat modersmål än svenska samt att det är ännu fler i storstäderna. *För att de ska kunna tillägna sig ämneskunskaper så måste de få tillgång till ett specifikt fackspråk. Varje nytt ämne har ett karakteristiskt språk som eleverna måste erövra för att de ska uppnå kunskapsmålen.* Något som visar hur viktigt det är att arbeta språkutvecklande enligt ovanstående teorier. Enligt Lozic föreslår även Hajers och Meestringa (2010:63-77) att lärare kan arbeta mycket med nyckelschema, och hjälpa eleverna att få överblick över ämnesinnehållet genom att sammanfatta det i olika kärnpunkter, och Venn-diagram, med överlappande cirklar, för att konkretisera och förklara svåra begrepp. Dessutom ska lärarna *ställa språkutveckling lika mycket som ämneskunskaper i centrum. Språkinriktad undervisning gynnar alla elever och inte bara flerspråkiga.*

2.2.7. *Analys av lärobokstexter utifrån ett andraspråksperspektiv*

För att se hur man kan arbeta språkutvecklande för elever som läser svenska som andraspråk har även använts Olvegårds avhandling *Herravälde. Är det bara killar eller?* som innehåller en analys av olika lärobokstexter utifrån ett andraspråksperspektiv som fann att

De texter som ingår i läroboksmaterialet ställer stora krav på sina läsare. De förutsätter inte bara ett stort ordförråd hos läsaren utan också en god förmåga att analysera komplexa språkliga strukturer som grammatiska metaforer. Dessutom krävs en utvecklad förmåga att göra inferenser för att tolka underförstådd information och för att identifiera sociala deltagare (2014:148).

Hennes resultat indikerar även att elever som läser på sitt andraspråk har svårt att förstå samtliga textdelar i hennes läroboksmaterial men att det materialet som innebär störst utmaning troligen är förklarande och diskuterande textdelar till skillnad mot till exempel återgivningar och redogörelser. Texternas ordförråd är en central faktor för andraspråkläsares textförståelse. Hon nämner dessutom att andraspråkselever måste lära sig att behärska både det talade vardagliga språket (BICS) och den skolspråkliga kompetensen (CALP) för att lyckas i skolan eftersom man använder både skrivna texter och muntlig interaktion vid undervisningen. Vardagsspråket utvecklas relativt snabbt enligt henne medan det kan ta årtal att lära sig den skolspråkliga kompetensen. Denna avhandling tyder på vikten av att elever som läser svenska som andraspråk får lära sig ord och begrepp, både som vardagsspråk men även för de ämnen de behöver för att lyckas med skolan.

2.2.8. *Styrdokument*

Skolverket har följande information och riktlinjer i kursen angående kursen Grundläggande vård och omsorg:

”Ämnet vård och omsorg har sin grund i praktiskt arbete men också i vetenskapliga ämnesområden som vårdvetenskap och socialt arbete. Ämnet behandlar vård- och omsorgsarbete ur ett helhetsperspektiv, där människors totala livssituation är det centrala snarare än sjukdom eller funktionsnedsättning.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet vård och omsorg ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper för arbete nära patienter och brukare inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att planera, utföra och utvärdera vård- och omsorgsuppgifter”. Bil. 3, hämtad 20160615. på:

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/>

Ämnet består av de båda delkurserna VÅRVÅR01 samt VÅRVÅR02. Bland annat ska undervisningen i ämnet ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att använda teknisk utrustning och tekniska hjälpmedel samt använda informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation. Kursplanen för ämnet Vård och omsorg anger att undervisningen i vård och omsorg ska ge eleverna förutsättningar att utveckla ”[f]örmåga att använda teknisk utrustning och tekniska hjälpmedel samt använda informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation”. Dokumentation tillhör det centrala innehållet.n

3. Metod och genomförande

I detta kapitel redovisas hur observationen av lektionen med en VO-lärare gjordes, vilket aktuellt urval som har funnits och hur genomförandet gick till. För att uppnå syftet genomförs en textanalys av en lärobokstext som lär ut det område som benämns *dokumentation*, en lektionsobservation med bearbetning av ”dokumentationsinnehåll” och ett besök med intervju av en handledare på en praktikplats där elever från VO-programmet kan genomföra dokumentationer samt ett besök på en annan praktikplats för att undersöka vad eleverna behöver ha för av kunskaper i ”*dokumentation*” när de går ut på praktik.

3.1. Genomförande

För att undersöka hur eleverna i svenska som andraspråk lär sig de ord och begrepp som är nödvändiga vid deras undervisning i VO-ämnet samt på deras praktikperioder på vårdinrättningar har undersökningen av lektionen gjorts under en lektion på Vård- och omsorgsprogrammet på en gymnasieskola i Västsverige. Undersökningen har gjorts på de elever som läser svenska som andraspråk och är även några av de elever som läser svenska som andraspråk hos mig. Det finns två olika vårdklasser och de består till största delen av elever som läser svenska som förstaspråk. Fyra andraspråkselever deltog på den lektion i VO-ämnet som analyserades. Urvalet har gjorts genom att välja de elever som jobbar med kunskapsområdet *dokumentation* detta läsår. Anledningen till att välja just *Dokumentation* var efter samtal med vårdlärare om ett lämpligt, avgränsat, kunskapsområde i vårdämnet som vårdeleverna skulle jobba med i slutet av höstterminen 2015. Den tillgängliga grupp som använts är därför elever i årskurs två. Eleverna i årskurs tre gjorde praktik under denna period och ettorna hade ännu inte hunnit börja jobba med ett avgränsat kunskapsområde inom vårdämnet. Anledningen till att välja ”egna” elever var ett genuint intresse av att lära sig mer om hur man kan anpassa undervisningen till vårdeleverna och hjälpa dem att lära sig på bästa sätt.

För att kunna delta på lektionen i dokumentation rådgjordes om lämpligt datum med flera olika vårdlärare eftersom de alla jobbar med olika kunskapsområden. Det gick bra att vara med på en lärares lektioner i vårdämnet för en av de två klasserna som går i tvåan på Omvårdnadsprogrammet på den aktuella skolan.

För att undersöka hur kraven på eleverna ser ut i verkligheten avtalade jag tid med en undersköterska och praktikhandledare, på ett äldreboende i Västsverige som tar emot VO-elever. Där dokumenterar personalen om de boende i bland annat ett dataprogram och det handlar både om social dokumentation och hälso- och sjukvårdsdokumentation. Jag har även gjort ett besök på ett annat äldreboende i Västsverige och talat med en undersköterska samt en av eleverna under dennes praktikperiod. Även på detta boende dokumenterar personalen ibland i ett dataprogram och ibland för hand.

Det är relevant för denna uppsats att ta reda på hur väl texten som används vid undervisningssituationen är anpassad till andraspråkseleverna och en modell att analysera textstrukturen i läroboken finns på Skolverkets webcenter "Läs och skrivportalen" under modulen Tolka och skriva text i skolans alla ämnen, del 4: ämnesspecifik läskompetens. Modulen tar speciellt upp tre olika perspektiv; andraspråksperspektiv, bedömning och multimodalitet. Nordenfors och Sjöbergs tankar om textbindning, i samma modul, del 5, om generell och ämnesspecifik skrivkompetens, tar upp exempel på hur olika texter utvecklas genom tematisk undervisning och att elever som skriver och läser på sitt andraspråk behöver undervisning och stöttning för att skapa sammanhängande texter, vilket också är relevant för detta arbete. Se ovan, avsnitt 2.1.2.

3.2. Anonymitet

Den lilla grupp elever som använts för studien kan lätt identifieras eftersom det inte finns någon annan årskurs två med vårdelever som läser svenska som andraspråk på skolan. Det kan ses som en nackdel att eleverna som grupp blir utpekade men studien är inte kontroversiell utan utformad med en uppriktig önskan att hitta vägar att hjälpa eleverna lära sig bättre. Dessutom kan inte eleverna inom gruppen

identifieras, även om urvalet är litet. Fördelarna med att få studera de aktuella eleverna överväger de eventuella nackdelarna.

3.3. Bortfall

I klassen i svenska som andraspråk 2 går det totalt åtta elever varav sju läser på vård- och omsorgsprogrammet. Tre av andraspråkseleverna läser i den andra klassen på vård- och omsorgsprogrammet. Möjligen kan det påverka reliabiliteten och validiteten i denna studie att inte alla elever deltog på den lektion som studerades men det bör inte påverka resultatet, man borde kunna dra slutsatser om vilka svårigheter som uppstår för andraspråkselever med hjälp av de fyra som deltog på lektionen samt lärarens tidigare erfarenhet av VO-elever, både andraspråkselever och förstaspråkselever.

3.4. Lektion i omvårdnad

På den lektionen i omvårdnad som observationen gjordes onsdag den 9 december 2015 var det 16 VO-elever varav fyra elever i svenska som andraspråk. Eleverna satt utspridda i olika grupper och satt blandade med elever som läser svenska som förstaspråk. Lektionen var åttiofem minuter lång. Jag satt ensam vid en skolbänk och observerade lärarens undervisning, lyssnade på vad hon sa, noterade vad hon skrev på tavlan samt studerade hur eleverna agerade och interagerade. Möjligen kunde denna närvaro påverka eleverna så att de blev osäkra och agerade annorlunda mot hur de brukar på en lektion i omvårdnad men troligen agerade eleverna som vanligt eftersom alla de aktuella elever i svenska som andraspråk redan har mig som lärare och är vana vid detta vid en lärandesituation, de kände till besöket sedan tidigare och jag är även en välbekant syn för de andra eleverna på skolan, har min arbetsplats på VO-programmet och har funnits där sedan augusti 2015. Vid ett kort, informellt samtal med läraren efter lektionen sa hon att eleverna brukar agera som de gjorde under denna lektion.

3.5. Lärobok

Lotta Olvegårds (2014), analysmodell för lärobokstexter utifrån ett andraspråksperspektiv, se ovan, avsnitt 3.5.1, används för textanalysen av kapitlet i läroboken som handlar om dokumentation enligt följande: textaktivitet, lexikogrammatik, textbindning och lexikala relationer samt multimodalitet.

En av de läroböcker som används på Vård- och omsorgsprogrammet i hela Sverige heter Vård och omsorgsarbete 2, Imborn & Åsbrink (2012). Det är en vanlig kursbok på vård- och omsorgsprogrammet och den är inte speciellt anpassad för elever som läser svenska som andraspråk utan ser likadan ut för alla elever som läser på VO. I förordet till boken står det att

v]ård- och omsorgspersonal möter i sin verksamhet personer med olika sjukdomstillstånd. Vi har valt att belysa hur vård och omsorg av dessa personer kan se ut samt vilken hjälp de kan få. Vi har även tagit upp risker och komplikationer som kan uppstå i samband med vård och omsorg, så kallade vårdskador, hur de kan förebyggas och vilka åtgärder som måste vidtas (2012:3).

Förordet nämner att vård- och omsorgspersonalen möter personer med olika behov och att arbetstagare kan stöta på olika risker samt hur dessa kan förebyggas.

Styrdokumentet för kursen ”Grundläggande vård och omsorg” (se ovan, avsnitt 2,2,8) tar upp att problemlösning och handlingsberedskap ska stimuleras hos eleverna vilket läroboken tar fasta på och bland annat låter eleverna göra en individuell vårdplan enligt patientlagen under avsnittet dokumentation. Det ska förvaras tillsammans med patientjournalen och den kräver att man vid vård och omsorgsarbete ska:

- samla in fakta och information
- göra en bedömning
- planering
- genomförande
- utvärdering

Under avsnittet om dokumentation får eleven se exempel på hur man gör olika typer av dokumentation. Först får man läsa att det alltid ska göras en individuell vårdplanering enligt Patientdatalagen. Boken är sedan uppbyggd på så sätt att det står olika rubriker om sådant som rör behandlingen av vårdtagaren på ett eller annat sätt, till exempel hälsohistoria/vårderfarenhet, social bakgrund/livsstil, planeringsansvariga, kunskap/utveckling, kommunikation och sammansatt bedömning. Under varje rubrik finns det en kort text med en förklaring om vilken sjukdomshistoria patienten har samt hur personen känner sig

3.6. Intervju av handledare

En kvalitativ intervju av praktikhandledare genomfördes på ett äldreboende med en praktikhandledare som besvarade ett antal frågor: om eleverna får genomföra dokumentation av vårdtagarna, vad eleverna ska skriva ner, vem som får dokumentera och om eleverna förväntas kunna skriva dokumentation av vårdtagarna på praktiken. Intervjun visade att eleverna inte får dokumentera, i det datoriserade systemet som används på boendet, direkt de kommer dit på praktik. När de har varit där ett tag och hunnit lära sig hur datorn fungerar, till exempel under ett sommarvikariat, får de börja dokumentera in i datasystemet. De förväntas kunna termer och uttryck som används vid dokumentation när de kommer dit på praktik och ska kunna skriva ner dokumentation för hand. På det andra äldreboendet var praktikhandledaren på semester under besöket. Därför var det en undersköterska som svarade på de kvalitativa frågor som nämndes ovan, i detta stycke. Undersköterskan meddelade att alla anställda har ett möte varje morgon och varje kväll och systematiskt går igenom alla rum och alla vårdtagare för att se om det har hänt något med dem. Alla anställda ska anteckna och dokumentera all information om vårdtagarna på dessa möten. Praktikanter får inte dokumentera. Ingen praktikant dokumenterar i datasystemet men förväntas klara det som anställd.

Ingen av praktikplatserna kräver att praktikanterna ska dokumentera i datasystemet, men på den ena praktikplatsen ska elever kunna dokumentera vad som händer med vårdtagare för hand, på den andra praktikplatsen ska inte praktikanten dokumentera alls men förväntas kunna det vid en anställning. Av det här kan man

dra slutsatsen att det är viktigt att lära sig att dokumentera för elever på VO-programmet, både elever som läser svenska som förstaspråk och svenska som andraspråk. Även om de inte ska dokumentera i datasystemet under praktiken ska de på det ena stället kunna dokumentera för hand om vårdtagarna och förväntas på båda praktikplatserna klara sådana uppgifter så snart de ska vikariera.

Uppsatsen ska innehålla vissa delar. I nedanstående uppställning finns en lista som täcker det mesta, i den ordning de normalt kommer i en uppsats.

4. Resultat

I följande kapitel analyseras och redovisas resultatet av undersökningarna. Resultatet av analysen av läroboken, resultatet av lektionsbesöket samt resultatet av besöket på praktikplatserna.

4.1. Analys av lärobok

Den analyserade läroboken är en vanlig kursbok på Vård- och omsorgsprogrammet i hela Sverige. En central fråga för denna studie är om läroboken är språk- och kunskapsutvecklande? Det är samma lärobok för eleverna som läser svenska som förstaspråk och eleverna som läser svenska som andraspråk. Under avsnittet "Dokumentation" förklaras vad man kan ta med man kan skriva under omvårdnadsdokumentation, (bil. 1) samt hur man skriver omvårdnadsstatus (dokumentation av hur patienten mår och fungerar just nu (bil. 2). I texten finns det många obekanta termer som hör hemma inom sjukvården, Vid dokumentation krävs facktermer som inte används i vardagligt språk och det är sådana ord som de flesta elever inte förstår, varken de som läser svenska som förstaspråk eller svenska som andraspråk, till exempel omvårdnadsanamnes (patientens bakgrundshistoria och händelsen som leder till att personen söker hjälp av sjukvården). Kapitel 8 i läroboken, "Dokumentation", tar även upp andra begrepp som omvårdnadsdiagnos, omvårdnads mål, omvårdnadsåtgärder, stöd, miljö, skötsel, träning, uppföljning, omvårdnadsresultat samt epikris/slutanteckning och visar exempel på vad man kan skriva upp under de olika rubrikerna. Termerna är mycket abstrakta. För att analysera texten i läroboken har Lotta Olvegårds analysmodell för lärobokstexter utifrån ett andraspråksperspektiv använts, se ovan, avsnitt 2.2.7.

- **Textaktivitet:** syftet med texterna är att informera och beskriva. Författaren gör en genomgång av vad en omvårdnadsdokumentation innehåller och beskriver hur man kan skriva.
- **Lexikogrammatik:** orden i texten är abstrakta med många ämnesspecifika ord. De flesta verben i exemplen på dokumentation är inte betydelsebärande utan relationella som "har" och "är". Det finns också verb som uttrycker

handling ”stickar”, ”bor” och ”hälsar på” samt beskriver personen ”hör”, ”blir”, ”tycker”. Det är många adjektiv för att beskriva hälsotillstånd ”oroligt”, ”ont”, ”aktiv”, ”ledsen”. Det finns även olika avsnitt under personens omvårdnadsplan, till exempel omvårdnadsdiagnoser, omvårdnads mål, omvårdnadsdiagnoser, stöd, miljö och skötsel.

- **Textbinding och lexikala relationer:** I bil. 2 används en lexikalisk kedja för att beskriva en kvinnlig vårdtagare enligt följande: ”Anna” och ”hon” eller ”henne”, ”hennes”, ”kvinna”. Orden i kedjan binds samman semantiskt på olika sätt med syfte att variera meningarna i dokumentationen. Kedjan handlar om en kvinna och ställer relativt låga krav på associativa inferenser. Det som däremot kan innebära utmaning för både första- och andraspråkseleverna är de många abstrakta facktermerna: ”hörapparat”, ”tandprotes”, ”omvårdnadsstatus” och ”nutrition”.
- **Multimodalitet:** i den skrivna texten finns det först en sida med förklarande text om vad man tar upp vid dokumentation följt av ett sju sidor långt exempel på dokumentation, av patienten ”Anna” som börjar med en ruta med orange bakgrund där hennes problem, personnummer och sjukdomshistoria anges följt av text under olika rubriker om omvårdnadsdiagnos, omvårdnads mål, omvårdnadsåtgärder. Rubrikerna består av orangefärgade versaler och texten är svart. På dessa sidor visas en bild av en dataskärm på en halv sida. Skärmen är fylld med dokumentation av en vårdtagare som heter Boris. Texten är liten, svår att läsa. Det som underlättar SVA-elevernas förståelse av termerna i läroboken är att de placeras under olika rubriker och att de olika färgerna och storleken på texten visar var de olika termerna hör hemma. Det som försvårar för deras förståelse är att de betydelsebärande orden i dokumentationen ofta är abstrakta facktermer.

Läroboken innehåller, som redovisas ovan, många ämnesspecifika ord som är abstrakta. Syftet med texterna är att informera och beskriva där vissa ämneskedjor, till exempel sådana som beskriver personer, ställer låga krav på associativa inferenser. Det som däremot innebär en utmaning, för alla elever, är de många

abstrakta facktermer som används. Multimodaliteten består av olikfärgade rubriker som skapar sammanhang tillsammans med en bild.

4.2. Analys av lektion om dokumentation:

Den lektion som analyserats är en av flera lektioner där man arbetar med dokumentation. Intressant för denna studie att se om lektionerna i dokumentation på VO-programmet är språkutvecklande? Lektionen genomförs inom ramarna för ett språkutvecklande arbetssätt då eleverna både kan ge och få språkligt stöd samt får en möjlighet att uttala de obekanta orden. Orden lärs även i ett sammanhang eftersom de används för att beskriva de olika fallen. Läraren upprepar orden flera gånger och låter även eleverna säga vad de olika orden betyder. Eleverna har även fått jobba med termerna på den tidigare lektionen i omvårdnad vilket innebär att de under den aktuella lektionen repeterar orden och begreppen. Det är även enligt cirkelmodellen att gå från obekant till bekant. Eleverna får tillbaka fallbeskrivningar från förra lektionen, två dagar tidigare, då de gjorde grupparbete om personer med varierande omvårdnadsproblem och det är fall som läraren konstruerat utifrån vilket omvårdnadsmoment de just hade gått igenom. Eleverna hade nyss börjat arbeta med matsmältningsorganens sjukdomar varför Ingrid valt att ta upp just sådana problem hos de olika vårdtagarna. Hon hade en genomgång på tavlan och skrev upp orden Medicinskt problem samt Omvårdnadsproblem. Eleverna fick därefter svara på vem det är som har ansvaret vid de olika problemen och ska även förklara var läkaren har ansvaret och var det är sjuksköterskor och undersköterskor har ansvaret. Eleverna hade fått läsa en fallbeskrivning per grupp där de på förra lektionen började läsa om patienterna och dokumentera deras problem. De hade även läst igenom de övriga gruppernas fallbeskrivningar och är således redan bekanta med de aktuella fallen. De lämnade in sina olika grupparbeten förra lektionen och fick tillbaka dem igen av läraren under denna lektion.

Eleverna hade börjat arbeta med dokumentation under sitt förra lektionstillfälle i vårdämnet och i grupp läst igenom de aktuella fall som de jobbade med. Under den aktuella lektionen gick läraren igenom de olika patienterna och deras problem var för sig. Hon skrev upp medicinskt problem och omvårdnadsproblem på tavlan och

lät eleverna fylla på med svar samt bestämma under vilken rubricering de hör hemma. Hon gick även igenom svåra ord och skrev upp dem på tavlan. De olika vårdtagarna var till exempel Sonja som snart skulle åka hem från sjukhuset och hade en klåda samt var trög i magen efter en operation och hade torr hud eller Zachariah, 63 år, som flyttade hit från Marocko för 14 år sedan. Han levde ensam med en hund, satt i rullstol på grund av en misslyckad operation och hans aptit hade gått ner. Han hade stomipåse och hade fått blod i avföringen, problem med ett ben, var deprimerad och trodde han skulle dö.

Eleverna fick analysera informationen och komma fram till vad det är för olika problem, vem som har ansvaret för- och vad som är åtgärd i de olika fallen. Exempel på en av diagnoserna kunde vara att det är stomiproblem, där läraren även frågade eleverna vad ordet betydde och fyllde på med ytterligare information om vad ordet innebär samt med hjälp av eleverna förklarade att problem kan innebära att det är besvärligt att rengöra själv. En åtgärd skulle kunna vara att rengöra, se till att det fungerar bra och att uppmuntra personen. Ett annat problem kunde vara en person som tappat matlusten, var orkeslös och inte klarade av att sköta stomin själv samt går ner i vikt där åtgärden kunde vara att pyssla om personen extra mycket, att göra maten mer tilltalande på tallriken samt att sköta om stomin. Ett tredje problem var en person med torr hud och trög mage där man skulle använda kräm eller olja mot torr hud samt börja med att se till kosten, vätskeintagen och motionen för att sedan be läkare skriva ut laxeringsmedel. En elev som läste svenska som förstaspråk sa under genomgången att ”det är mycket lättare att hitta problemet nu, när du skriver på tavlan”. Under lektionen i omvårdnad såg jag att det förhöll sig så att eleverna som läste svenska som andraspråk pratade när de satt i smågrupper och arbetade. När de pratade i helklass var det en andraspråkselev som sa något medan eleverna som läser svenska som förstaspråk svarade eller kommenterade till alla andra frågor som läraren ställde.

4.3. Språkutvecklande arbetssätt

Läraren Ingrid använde ett språkutvecklande arbetssätt under den analyserade lektionen. Hon gick från obekant till bekant samt från att jobba gemensamt till att

utföra arbetet på egen hand. Hon hade först genomgång av teorin med alla eleverna, lät dem sedan läsa igenom fallbeskrivningar samt göra ett grupparbete och skriva en text gemensamt. Hon arbetade med momentet dokumentation under flera lektioner. I vår kommer de göra ett prov där de ska skriva en liknande fallbeskrivning individuellt, där de ska omsätta sina kunskaper själva, utan hjälp av varandra. Vid ett informellt samtal med läraren före lektionen sa hon att:

- Jag gör mina egna fallbeskrivningar och de är anpassade utifrån vad vi jobbar med för tillfället och vad eleverna har gått igenom på lektionerna. Inför denna lektion hade vi jobbat med matspjälkningsorganens sjukdomar. Vi pratar om problemen och åtgärderna här och har en utvärdering om två veckor.

Lektionen gick till precis som läraren sa. Hon gick igenom olika fallbeskrivningar om matspjälkningsorganens sjukdomar i helklass. Eleverna lyssnade aktivt på lärarens genomgång av fallbeskrivningarna, svarade snabbt på hennes frågor, pratade om problemen och åtgärderna i helklass där de gav egna exempel samt jobbade tillsammans i mindre grupper. Andraspråkseleverna satt mest tysta i helklass och pratade i stället mer när de jobbade i mindre grupper.

Man kan tolka lektionens innehåll på så sätt att eleverna får lära sig ”sambandskedjor” och att läraren har en ämnesintegrerad undervisning när hon går igenom de ämnesspecifika orden mycket noggrant, låter eleverna först både läsa och höra termerna, sedan har de grupparbete och får använda orden och tala om dem i grupp, tillsammans med en annan VO-elev, för att slutligen låta dem använda orden själva, till exempel under vårterminen när de ska göra prov där de får svara individuellt.

Som svar på frågan om varför andraspråkseleverna satt tysta i mycket stor utsträckning under lektionen förklarade läraren vid ett informellt samtal i arbetsrummet veckan efter observationen i klassrummet, att andraspråkseleverna alltid sitter tysta i mycket större utsträckning än de elever som läser svenska som förstaspråk och att de enligt henne har svårare att teoretisera sin kunskap. Hennes yrkeserfarenhet säger henne även att dessa elever behöver mer stöd under lektionerna, vilket de får, antingen av henne eller av starka elever i klassen. Läraren

anpassar undervisningen så att den verkar passa de olika eleverna eftersom andraspråkseleverna genom genomgången, repetitionen och lärarens tydlighet får mer stöd men det är inget som är specifikt för just andraspråkseleverna utan något som även övriga elever får nytta av. När läraren går igenom de nya begreppen och därefter låter eleverna formulera egna meningar med de nya orden och genom att förklara orden så tydligt som möjligt kan det bland annat ses som ett exempel på språkinriktade undervisning för alla elever.

4.4. Språkutvecklande arbetsområde

Det finns många benämningar på ett sådant arbetssätt som hon använder och man kan se att lektionen följer checklisten för ett språkutvecklande arbetsområde där det finns tydliga lärandemål för både innehåll och språk. Eleverna ska lära sig dokumentation av vilken medicinsk omsorg och vilken omvårdnadsomsorg som krävs med ett antal patienter. Det finns tydliga termer som används i både läroboken och genom att läraren går igenom dem på tavlan och låter eleverna berätta vad de betyder samt själv fyller på med fakta när någonting saknas i elevernas förklaring. Innehållet går från det konkreta till det abstrakta då läraren först berättar om vad vårdtagarna behöver för hjälp och därefter låter eleverna avgöra vilken fackterm som ska användas för att beskriva behovet. När eleverna inte kan själva, fyller hon på med kunskap. Och innehåll och begrepp blir anpassade efter elevernas språknivå genom att läraren förklarar vad de olika termerna betyder när eleverna inte förstår. Härigenom knyts begreppen även till elevernas vardagsspråk och erfarenheter vilket också underlättar för dem att tillägna sig ett fungerande skolspråk.

Man kan även hävda att undervisningen genomförs så att kognitivt utmanande uppgifter kombineras med stöttning genom att läraren hela tiden är med och lotsar eleverna genom de svåra termerna som är nya både för eleverna som läser svenska som förstaspråk och eleverna som läser svenska som andraspråk och förklarar de svåra begreppen så snart någon ställer en fråga. Det är kognitivt utmanande för hela klassen eftersom de är nya för dem allesammans. Eleverna gick igenom alla begrepp även på den förra lektionen i omvårdnad. Därefter fick de arbeta i grupp (två och två) och därigenom muntligt bearbeta innehållet i de nya termerna, begreppen och

definitionerna när de skulle bestämma vad de olika vårdtagarna hade för behov, både medicinskt behov och omvårdnadsbehov samt får dokumentera detta och därigenom även bearbeta den nya informationen skriftligt. Detta arbetssätt ger goda möjligheter för eleverna att få interaktion och utvecklande samtal eftersom de hjälper varandra med vad de inte förstår när de jobbar i grupper, de får hjälp av läraren vid genomgången samt att eleverna hjälper varandra eftersom alla får lyssna på genomgången och höra vad de olika grupperna har kommit fram till.

Arbetssättet stöttar eleverna vid läsning av texter innan, under och efter läsningen genom att läraren har genomgång, de får jobba i par och får läsa ett häfte med information om flera olika vårdtagare där de får parvis specialisera sig på ett aktuellt fall och gemensamt komma fram till lämplig åtgärd samt att de även i helklass går igenom hur man kan bedöma fallen med stöd av läraren som kompletterar med information där eleverna inte förstår.

Det är även så att läraren använder modelltexter då hon under genomgången fyller på med den informationen som fattas i elevernas eget arbete så att resultatet blir enligt mallen. Skolspråk och ämnesspråk modelleras när hon har förklarat begreppen för eleverna och de får själva sätta in dem i ett lämpligt sammanhang och här ingår även att språkliga dragen i texternas innehåll och kännetecken synliggörs. Det finns modeller för hur de färdiga dokumenten ska se ut, både i boken och under genomgång av lärare på tavlan.

Innehållet kopplas dock inte till målen under lektionen i dokumentation som studerades och lektionen utvärderas följaktligen inte heller. Inte heller får de reflektera över vad de har lärt sig eller hur de har lärt sig men det är möjligt att de har gjort det under en tidigare lektion och känns egentligen inte som någon brist. Det var en lektion eller arbetsområde som följde ett språkutvecklande arbetsområde i hög utsträckning eftersom den var kontextrik och hade mycket språklig stöttning och interaktion samt att det fanns en balans mellan vad eleverna gjorde och vad läraren gjorde. Undan för undan gjordes undervisningen kognitivt svårare och mer abstrakt när eleverna fick använda de olika begreppen själva och sätta in dem i ett lämpligt sammanhang. I framtiden ska de även få använda den abstrakta kunskapen själva genom att bland annat tillämpa den i ett prov.

Om man följer Hajer och Meestringas tankegångar om språkutvecklande undervisning och att lärare har en viktig roll vid elevers språkinläring samt att det är lärarna som måste veta vilka språkliga krav som ställs i det specifika ämnet för att kunna stötta eleverna på rätt sätt skulle det kunna tolkas som att det är av yttersta vikt att den undervisande läraren hjälper eleverna att lära sig just dessa begrepp. De behöver även ha kunskaper i hur elevernas språkutveckling går till och bör enligt detta resonemang ta ett ansvar för att lära eleverna ämnesspråket, alltså inte bara lära ut ämnet utan även lära eleverna det språket som används. Läraren är mycket tydlig när hon berättar om och ger exempel på olika sätt man kan använda termerna på i grupp för att slutligen få använda dem ensamma. Hon arbetar enligt denna modell och tar stort ansvar för att eleverna ska lära sig de nödvändiga termerna inom hennes specifika ämne. Eleverna får först lära sig termerna genom att läsa i läroboken samt får se olika exempel läraren har konstruerat utifrån vilket ämne de arbetar med för tillfället. Läroboken skapar innehåll genom att skriva kort om varje term eleverna ska lära sig inom ämnet men läraren är mycket viktig för inläringen eftersom hon upprepar termerna på sina olika konstruerade exempel på värtdagare samt att hon förklarar och förtydligar de olika termerna. Hon använder ett ämnesspecifikt språk enligt Skolverkets rekommendationer.

Skolverket hänvisar till Hajer och Meestringas teorier när de nämner hur viktigt det är att alla elever lär sig ett ämnesspecifikt språk och forskarna Nordenfors och Sjöberg nämner vikten av att utveckla olika ämnen genom tematisk undervisning samt använder begreppet ”sambandskedjor” för att förklara hur man kan skapa sammanhang i en text genom att göra sammankopplingar mellan olika termer. Härigenom görs även texten mer nyanserad och man utvecklar en både generell och ämnesspecifik skrivkompetens. Det sättet den aktuella läraren undervisar på när hon bygger upp kunskap om de olika termerna och även fyller på med extra kunskaper i ämnena är också ett sätt som hjälper eleverna att göra sambandskedjor i ämnet och ger dem mer nyanserade kunskaper. Vilket även är något som passar in på hur man kan arbeta enligt Cirkelmodellen av Gibbons.

4.5. Cirkelmodellen

Läraren arbetar språkutvecklande enligt Pauline Gibbons andra och tredje steg i cirkelmodellen och först modellerar genren genom att visa hur man kan skriva diagnoser, använder läroboken med exempeltext, låter eleverna skriva en gemensam text tillsammans med henne och slutligen låter dem skriva i grupp. Därefter har hon genomgång på tavlan för alla eleverna så att det blir en repetition och innebär ytterligare en möjlighet för henne att modellera genren.

4.6. Språkutvecklande lektion

För att återvända till den aktuella omvårdnadslektionen, vad blir det egentliga resultatet på lektionen bland eleverna? Ja, de lär sig termerna genom att arbeta med imaginära vårdtagare och det är långt ifrån att göra meningslösa fylleriövningar vilket är språkutvecklande och borde underlätta deras inläring. Eleverna jobbar aktivt i grupp och alla håller på med uppgifterna.

4.7. Analys av praktikplats

Dokumentationen som utförs på den första praktikplatsen handlar om både social dokumentation och hälso- och sjukvårdsdokumentation. Det är noga var man skriver in de olika uppgifterna när man dokumenterar. Vissa ska stå i ett dataprogram medan andra uppgifter inte får skrivas in på datorn. Språket som behövs för att klara detta förväntas eleverna ha tillägnat sig innan de kommer till praktikplatsen.

- Vi vill att praktikanter ska kunna skriva om de boende. Det är vikariens uppgift att lämna information om de boende till ordinarie personal och en del uppgifter dokumenteras på papper. Vissa vikarier får även skriva in i dataprogrammet, så en undersköterska som brukar ha hand om praktikanter, på det första äldreboendet.

Vilka vikarier och praktikanter som får skriva i dataprogrammet beror på hur länge de har varit på äldreboendet. Gemensamt för dem alla är att de förväntas kunna skriva ned sådant som rör de boende även om de inte skriver in det i datasystemet. Både praktikanter och vikarier måste skriftligt kunna meddela andra anställda saker som rör vårdtagarna.

På det andra äldreboendet får inte praktikanter dokumentera i dataprogrammet. Överlämningar görs en gång på morgonen och en gång på kvällen, tar cirka 30 minuter varje gång då man tar upp samtliga patienter och berättar vad som har hänt. Alla anställda skriver egna anteckningar från mötet vilket är någonting man förväntas klara när man kommer ut och jobbar. Här var det en VO-elev som gjorde praktik under mitt besök:

- Man går igenom alla patienter och alla rum på mötet. Alla anställda skriver ner uppgifter men jag skriver inte på praktiken, sa eleven under besöket.

Det blev tydligt hur viktigt det är att alla VO-elever får lära sig att dokumentera innan de kommer ut på praktikplatser. Även om de är praktikanter förväntas de på en av praktikplatserna kunna skriva ner saker som rör de boende och arbetsområdet känns angeläget att arbeta med under lektionerna i svenska som andraspråk. Här finns det inte något utrymme för missförstånd. Praktikanterna förväntas även veta vilken information man får skriva på olika platser och språket för att klara detta förväntas eleverna ha tillägnat sig när de går ut på praktik. De behöver tillägna sig ett visst språk i skolan. På den andra praktikplatsen fick inte eleven dokumentera men det är hur som helst viktigt för förståelsen av de egna arbetsuppgifterna samt för en framtida anställning att eleven kan dokumentera.

5. Slutsats/diskussion:

Genom denna studie har det visat sig att den aktuella lärobokens texter förklarar dokumentation genom att visa facktermer som används vid dokumentation samt ge exempel på olika typer av dokumentation inom vården och avsnittet innehåller många abstrakta ord. Det är termer som ingen elev kände till från början, förutsätter ett stort ordförråd och svåra att ta till sig utan hjälp. Det är av yttersta vikt att eleverna får lära sig att skriva texter med ämnesspecifika perspektiv för att bli mer motiverade, för att få ett sammanhang i undervisningen samt för att det är nödvändig kunskap för dem på sin praktik och i sitt framtida yrkesliv inom vård och omsorg och det finns exempel på hur man gör olika "Dokumentation" i läroboken men det används många abstrakta ord som kan tänkas vara svåra att förstå för eleverna. Även Olvegårds avhandling cementerar denna uppfattning och hävdar att: "de texter som ingår i läroboksmaterialet ställer stora krav på sina läsare. De förutsätter inte bara ett stort ordförråd hos läsaren utan också en god förmåga att analysera komplexa språkliga strukturer som grammatiska metaforer" (2014:148). Exempel kan vara att använda *insamling* i stället för *samla in* (bil. 1.) eller de många sammansatta orden som används vid omvårdnadsdokumentationen som *omvårdnadsstatus* (bil. 1) eller *omvårdnadsdokumentation* (bil. 2). Vårdläraren gick igenom de obekanta termerna, ord och strukturerna flera gånger, frågade eleverna och de förstod samt lät dem fylla på med svar genom att de tillsammans med klasskamrat får dokumentera vårdtagares behov utifrån en konstruerad uppgift. Eleverna fick härigenom lära sig de ord som behövs vid dokumentation samt se hur de kan använda kunskaperna praktiskt. Detta är även enligt Hajers och Meestringas tankar om att språkinriktad undervisning är kontextrik samt en undervisning i språk där man "får lära sig att använda språket i olika muntliga och skriftliga genrer" (2010:16). Löthagen m.fl. har diskuterat en språkutvecklande arbetssätt och nämner vikten av att elever får utöka sitt ordförråd "ett stort ordförråd viktigt för *alla* elever för att nå framgång i skolan, men för andraspråkelever är det inte bara viktigt utan en *förutsättning*" (2008:105) vilket avslöjar en möjlig brist eftersom det saknas en genomgripande språkstrategi där man hade kunnat arbeta med de nödvändiga facktermerna inom dokumentation

under lektioner i svenska som andraspråk vilket hade underlättat för dem att förstå texten i yrkesämnet.

Den lektion i omvårdnad som studerades imponerade genom hur läraren arbetade språk- och kunskapsutvecklande och gick igenom och förklarade textbildningen och facktermer för eleverna varefter de fick försöka i grupp och sedan själva, där innehållet i lärobokstexten även innebär svårigheter för eleverna enligt Olvegårds analysmodell av textaktivitet, lexikogrammatik, textbindning och lexikala relationer samt multimodalitet. Det är svårt att säga hur eleverna kommer att arbeta vidare med detta under VO-lektionerna men det blev tydligt hur mycket eleverna behöver jobba med dessa fackord för att klara sig bra under praktiken och ett framtida arbete och min tanke är att ta reda på så mycket som möjligt av vilket språk SVA-eleverna behöver i sina karaktärsämnen och därefter försöka väva in så mycket som möjligt på lektionerna i svenska som andraspråk för att anpassa undervisningen efter elevernas individuella behov så att de får mer hjälp att lära sig de termer och språkliga strukturer som behövs i både karaktärsämnen och på praktiken. Det har även blivit tydligt hur viktigt det är med samverkan mellan SVA-lärare och yrkeslärare så att eleverna lär sig det nödvändiga språket för att klara sig inom det framtida yrket. Om man dessutom utgår ifrån att alla de lärare som arbetar med en viss grupp eller klass med elever (på vård och omsorg handlar det om vårdlärare och ämneslärare) vet vilka termer och centrala begrepp som är nödvändiga för att kunna förstå deras eget specifika ämne fullt ut och att läraren i både svenska som förstaspråk och svenska som andraspråk har de kunskaper som behövs för att lära ut svenska kan man tänka sig att det blir angeläget att låta eleverna använda de viktiga termerna, texttyperna, textstrukturerna, fraserna och användningsområden i olika sammanhang i skolan, och att de inte bara använder dem vid ett speciellt ämne.

Under arbetets gång har det alltmer blivit tydligt att det borde vara ett självklart och nödvändigt förhållningssätt att lärare som har elever i samma klasser gemensamt jobbar språk- och kunskapsutvecklande för eleverna utifrån Hajer och Meestringas tankegångar om en språkinriktad undervisning och återkommande återkopplar och ger input till varandra, om vilka ord och begrepp eleverna behöver kunna just nu. Det är troligt att man genom ett sådant samarbete får lättare att hjälpa eleverna att klara av sin utbildning. En annan tanke är att man hade kunnat utveckla

ett matrisarbete i vårdämnena och eventuellt låta eleverna själva ta fram matriser under lektionerna i svenska som andraspråk. Det hade även varit av intresse att forska ytterligare om hur man bäst kan förbereda eleverna för det fackspråk som behövs under praktiken och se hur väl läroböckerna är anpassade till behoven.

För mig har denna studie blivit en ögonöppnare som förmodligen kommer att hjälpa mig mycket i mitt framtida arbete med att undervisa VO-elever i svenska som andraspråk. Kunskaperna om att svenska som andraspråkselever behöver ännu mer hjälp för att tillägna sig alla nödvändiga termer och begrepp tillsammans med den erfarenhet jag har fått sedan augusti 2015 säger mig att dessa elever behöver mycket stöd med sin inläring och att det är viktigt att man som andraspråkslärare känner till de språkliga krav som ställs på dem inom vårdämnet för att hjälpa dem nå så långt som möjligt.

6. Litteraturförteckning:

6.1. Tryckt litteratur:

Gibbons, P, (2010) *Lyft språket lyft tänkandet*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Hajer, M & Meestringa, T, (2010). *Språkinriktad undervisning*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Imborn, M & Åsbrink, B, (2012) *Vård och omsorgsarbete 2*. Stockholm, Sanoma Utbildning AB. Tryckt: Livonia Print, Lettland.

Löthagen, A, Lundenmark, P. & Modigh, A. (2008). *Forskning genom språket, Verkyg och språkutvecklade undervisning av andraspråkselever*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Patel, R & Davidsson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder, Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund, Studentlitteratur.

6.2. Digitala media:

Lozic, V. "Alla ämnen ansvariga för elevers språkutveckling" (2013) hämtad 15 oktober 2015 från

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/undervisning/alla-amnen-ansvariga-for-elevers-sprakutveckling-1.199846>.

Skolverket. "Tolka och skriva text i skolans alla ämnen" (2014) hämtad 20151015:

https://lasochskrivportalen.skolverket.se/webcenter/portal/laslyftet/Moduler/?material=Moduler/3-Grundskola/arskurs_7-9/001_tolka-skriva-text/del_04&_afLoop=1301558408941177#%40%3F_afLoop%3D1301558408941177%26centerWidth%3D100%2525%26leftWidth%3D0%2525%26material%3DModuler%252F3-Grundskola%252Farskurs_7-9%252F001_tolka-skriva-text%252Fdel_04%26rightWidth%3D0%2525%26showFooter%3Dfalse%26showHeader%3Dfalse%26_adf.ctrl-state%3D1872jlt9ib_314

Skolverket. "Språkutvecklande arbetssätt i alla ämnen" (2014) hämtad 20151015:

<http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild->

[publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3201.pdf%3Fk%3D3201](http://www.skolverket.se/publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3201.pdf%3Fk%3D3201).

Nordenfors, M & Sjöberg, R. *"Generell och ämnesspecifik skrivkompetens"* (2015) https://lasochskrivportalen.skolverket.se/webcenter/portal/laslyftet/Moduler/?material=Moduler/3-Grundskola/arskurs_7-9/001_tolka-skriva-text/del_05&_afrLoop=1580853165082772#%40%3F_afrLoop%3D1580853165082772%26centerWidth%3D100%2525%26leftWidth%3D0%2525%26material%3DModuler%252F3-Grundskola%252Farskurs_7-9%252F001_tolka-skriva-text%252Fdel_05%26rightWidth%3D0%2525%26showFooter%3Dfalse%26showHeader%3Dfalse%26_adf.ctrl-state%3Dug9rzg273_892 Hämtad 20151015.

Olvegård, L *Herravälde. Är det bara killar eller? Andraspråkläsare möter lärobokstexter i historia för gymnasieskolan* (2014). Hämtad 17 april 2016 från

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/34974/3/gupea_2077_34974_3.pdf

Skolverket "En checklista för ett språkutvecklande arbetsområde". Hämtad 20151122:

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.217040!/Menu/article/attachment/Checklista_sprakutvecklande_arbetsomrade.pdf hämtad 2015-11-22

Skolverket – läroplaner för ämnen och kurser. Hämtad 20151128.

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sok-amnen-kurser-och-program/subject.htm?subjectCode=GRU&courseCode=GRUGRD0&lang=sv&tos=gy#anchor_GRUGRD0

Läroplanen gymnasieskolan. Hämtad 20151205:

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705

Bild: Cirkelmodellen, Pauline Gibbons. Hämtad 20160116

<http://sprakmatte.blogspot.se/2014/08/cirkelmodellen.html>

Bil. 1: - Exempeltext ur läroboken Vård- och omsorgsarbete 2, Imborn, (2012:110).

Omvårdnadsdokumentation

Individuell vårdplanering ska göras enligt Patientdatalagen. Den förvaras tillsammans med patientjournalen som är en medicinsk dokumentation.

Individuell omvårdnadsplan

För att genomföra omvårdnaden och tillgodose patientens fysiska, psykiska, sociala andliga och kulturella behov görs en individuell vårdplan. Vårdplaneringen ska göras tillsammans med patienten eller i vissa fall med anhörig, närstående eller annan ställföreträdande person. Vårdplanen ska dokumenteras skriftligt och vara ett hjälpmedel i arbetet och medverka till ökad säkerhet för patienten. Det är sjuksköterskan som har ansvar för att planera och dokumentera omvårdnaden. All personal ska vara insatt i hur dokumentationen går till och kunna arbeta efter den. Omvårdnaden är en process som pågår och förändras hela tiden.” Omvårdnadsprocessen delas in i olika faser:

- insamling av information och fakta
- bedömningsfas
- planeringsfas
- genomförandefas
- utvärderingsfas

Det finns olika journalsystem för att dokumentera t.ex. Melior och Take care. Grunden för dokumentation är VIPS, vilket är en förkortning för Välbefinnande, Integritet, Prevention och Säkerhet. Obligatoriska uppgifter är: patientens namn och personnummer, datum (år, månad, dag, ev. klockslag) när dokumentationen görs samt signatur a sjuksköterskan som gör anteckningarna.

Omvårdnadsanamnes

Omvårdnadsanamnes (patientens bakgrundshistoria och den aktuella händelse som lett till kontakt med sjukvården).

Bil. 2: - Exempeltext ur läroboken *Vård- och omsorgsarbete 2*, Imborn, (2012:112).

Omvårdnadsstatus (hur patienten mår och fungerar just nu).

Kommunikation

Anna hör dåligt på höger öra och använder hörapparat.

Kunskap/utveckling

Anna inser att hon behöver ADL- och gångträning för att kunna komma hem vilket hon verkligen vill.

Överkänslighet

Ingen.

Andning/cirkulation

Anna blir lätt andfådd vid ansträngning och hennes ben svullnar

Nutrition

(Hur patienten äter, aptit, kost och besvär som påverkar matlusten). Anna har problem med sin tandprotes som inte passar. Hon har skavsår i munnen och det gör ont i munnen när hon äter. Hon måste få maten finskuren, vilket hon tycker är tråkigt. Hemma har maten varit ensidig med mycket smörgåsmat. Anna älskar kakor och har svårt att avstå trots sin diabetes. Blodsockervärdena har därför varierat under det senaste året. Anna dricker för lite eftersom hon är rädd att inte hinna till toaletten i tid.

Elimination

(Uttömningar som urin, avföring samt inkontinensbesvär). Anna är urininkontinent, har svårt för att hinna till toaletten framförallt på natten. Hon blir lätt förstoppad, särskilt nu efter operationen när hon rör sig mindre.

Hud/vävnad

Operationssåret är rött och irriterat. Anna har ett begynnande trycksår vid ryggslutet.

Aktivitet

Anna har svårt att gå eftersom hon har ont i det opererade benet. Hon är rädd för att stödja på benet, känner sig yr ibland och är rädd för att falla.

Bil. 3: Ämne - Vård och omsorg

Ämnet vård och omsorg har sin grund i praktiskt arbete men också i vetenskapliga ämnesområden som vårdvetenskap och socialt arbete. Ämnet behandlar vård- och omsorgsarbete ur ett helhetsperspektiv, där människors totala livssituation är det centrala snarare än sjukdom eller funktionsnedsättning.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet vård och omsorg ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper för arbete nära patienter och brukare inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att planera, utföra och utvärdera vård- och omsorgsuppgifter.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att utföra arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt, dvs. etiskt, estetiskt, hygieniskt, ergonomiskt, hälsofrämjande, rehabiliterande, habiliterande och pedagogiskt. Undervisningen ska också bidra till att eleverna utvecklar ett empatiskt förhållningssätt samt tar ansvar för patienter och brukare och för olika arbetsuppgifter.

Undervisningen ska utveckla elevernas kunskaper om arbetsmiljö, säkerhet och ergonomi för att minska skaderisken för patienter och brukare samt personal. Användning av medicinteknisk och annan teknisk utrustning samt informationsteknik inom verksamheten ska också ingå i undervisningen.

Undervisningen i ämnet vård och omsorg ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Kunskaper om teorier och centrala begrepp inom vård och omsorg.
2. Kunskaper om hur smitta och smittspridning förhindras.
3. Kunskaper om det normala åldrandet fysiskt, psykiskt och socialt.
4. Kunskaper om vård och omsorg i livets slutskede och omhändertagande efter döden.
5. Förmåga att planera och utföra vård- och omsorgsuppgifter samt utvärdera den egna arbetsinsatsen. Kunskaper om hälso- och sjukvårdsuppgifter där delegering krävs.
6. Förmåga att använda teknisk utrustning och tekniska hjälpmedel samt använda informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation.
7. Förmåga att kommunicera och samarbeta med andra samt arbeta på ett sätt som utgår från den enskilda människans önskemål och krav på stöd och hjälp i relation till biståndsbedömning eller vårdplanering.
8. Kunskaper om arbetsmiljö samt om lagar och andra bestämmelser om arbetsmiljö.
9. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom vård- och omsorgsområdet samt om hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens organisation och ansvarsområden.
10. Kunskaper om hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens historia och utveckling.

Kurser i ämnet

- Vård- och omsorgsarbete 1, 200 poäng.
- Vård- och omsorgsarbete 2, 150 poäng, som bygger på kursen vård och omsorgsarbete 1.

Kurser

Vård- och omsorgsarbete 1, 200 poäng

Kurskod: VÅRVÅR01

Kursen vård- och omsorgsarbete 1 omfattar punkterna 1—3, 5—7 och 10 under rubriken Ämnets syfte. I kursen behandlas grundläggande kunskaper i ämnet.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Centrala begrepp, till exempel vård och omsorg, omvårdnad och socialt arbete.
- Hygien, till exempel att förebygga smitta och smittspridning genom rena rutiner.
- Det normala åldrandet, fysiskt, psykiskt och socialt.
- Etiskt förhållningssätt i hälso- och sjukvård samt socialtjänst.
- Hur man utför arbetsuppgifter på ett estetiskt sätt.
- Personlig vård, till exempel personlig hygien, munvård, kost och vätska, måltidssituation, vila och sömn, elimination och klädsel samt komplikationer vid långvarigt sängläge.
- Sociala och socialpedagogiska uppgifter, till exempel i form av samtal, kontakt och aktivering.
- Serviceuppgifter i hushållet, till exempel tvätthantering, städning, inköp, matlagning och livsmedelshantering.
- Medicintekniska uppgifter, till exempel blodtrycks- och pulscontroller, temperaturmätning, urinprov och enklare såromläggning.
- Administrativa uppgifter, till exempel beställning av sjukvårdsmaterial och schemaplanering.
- Arbetsställningar och förflyttningar.
- Sekretess i vård- och omsorgsarbetet.
- Tekniska och andra hjälpmedel.
- Datoranvändning och säker informationshantering.
- Kommunikation, bemötande, förhållningssätt, sinnesstimulering och samarbete. Estetik och kulturella yttringar i form av till exempel musik, dans, konst och litteratur.
- Den historiska utvecklingen inom verksamhetsområdet.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven beskriver **översiktligt** innebörden av centrala begrepp inom vård och omsorg. Eleven redogör också **översiktligt** för hur smitta och smittspridning förhindras. Dessutom beskriver eleven **översiktligt** vad som kännetecknar normalt åldrande.

Eleven utför i bekanta situationer och **i samråd** med handledare vård- och omsorgsuppgifter på ett etiskt, estetiskt, hygieniskt och ergonomiskt sätt. I arbetet hanterar eleven **i samråd** med handledare apparater och tekniska hjälpmedel samt använder, **i samråd** med handledare och på ett patientsäkert sätt, informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation. Eleven anpassar **med viss säkerhet** sin kommunikation till mottagaren och samarbetar med andra. Dessutom uppmärksammar eleven **i samråd** med handledare den enskilda människans behov och förutsättningar.

Eleven redogör **översiktligt** för hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens historia och utveckling.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget D

Betyget D innebär att kunskapskraven för E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Betyget C

Eleven beskriver **utförligt** innebörden av centrala begrepp inom vård och omsorg. Eleven redogör också **utförligt** för hur smitta och smittspridning förhindras. Dessutom beskriver eleven **utförligt** vad som kännetecknar normalt åldrande.

Eleven utför i bekanta situationer och **efter samråd** med handledare vård- och omsorgsuppgifter på ett etiskt, estetiskt, hygieniskt och ergonomiskt sätt. I arbetet hanterar eleven **efter samråd** med handledare apparater och tekniska hjälpmedel samt använder, **efter samråd** med handledare och på ett patientsäkert sätt, informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation. Eleven anpassar **med viss säkerhet** sin kommunikation till mottagaren och samarbetar med andra. Dessutom uppmärksammar eleven **efter samråd** med handledare den enskilda människans behov och förutsättningar.

Eleven redogör **utförligt** för hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens historia och utveckling.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget B

Betyget B innebär att kunskapskraven för C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Betyget A

Eleven beskriver **utförligt och nyanserat** innebörden av centrala begrepp inom vård och omsorg. Eleven redogör också **utförligt och nyanserat** för hur smitta och smittspridning förhindras. Dessutom beskriver eleven **utförligt och nyanserat** vad som kännetecknar normalt åldrande.

Eleven utför i bekanta situationer och **efter samråd** med handledare vård- och omsorgsuppgifter på ett etiskt, estetiskt, hygieniskt och ergonomiskt sätt **samt anpassar vid behov utförandet i samråd med handledare**. I arbetet hanterar eleven **efter samråd** med handledare apparater och tekniska hjälpmedel samt använder, **efter samråd** med handledare och på ett patientsäkert sätt, informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation. Eleven anpassar **med säkerhet** sin kommunikation till mottagaren och samarbetar med andra. Dessutom uppmärksammar eleven **efter samråd** med handledare den enskilda människans behov och förutsättningar.

Eleven redogör **utförligt och nyanserat** för hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens historia och utveckling.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Vård- och omsorgsarbete 2, 150 poäng

Kurskod: VÅRVÅR02

Kursen vård- och omsorgsarbete 2 omfattar punkterna 1, 4 och 5—9 under rubriken Ämnets syfte. I kursen behandlas fördjupade kunskaper i ämnet.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Omvårdnads- och omsorgsprocessen samt teorier inom vård och omsorg.
- Vård och omsorg i livets slutskede.
- Rehabilitering och habilitering samt pedagogiskt förhållningssätt.
- Hälso- och sjukvårdsuppgifter, till exempel sondmatning, sugning av övre luftvägar, insulingivning och katetrisering samt hur dessa uppgifter ska delegeras.
- Vård och omsorg vid vanliga sjukdomar.
- Observation, behandlingar, kontroller och provtagning.
- Självbestämmande och integritet.
- Rapportering och dokumentation.
- Biståndsbedömning och vårdplanering.
- Den fysiska och psykiska arbetsmiljöns betydelse för hälsa och egen säkerhet utifrån lagar och andra bestämmelser.
- Lagar och andra bestämmelser som reglerar hälso- och sjukvård och socialtjänst samt personalens ansvar och skyldigheter.
- Hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens organisation på riksnivå, regional nivå och lokal nivå.
- Socialtjänstens insatser för barn och ungdomar, familjer och äldre.